

Μια λειτουργική προσέγγιση στο γλωσσικό ζήτημα

Δυο πολύ πρόσφατες έρευνες, του ευρωπαϊκού προγράμματος Shate και του ΟΟΣΑ, με οδήγησαν σε μια επανεξέταση του «γλωσσικού ζητήματος και την υποβολή του σε έναν λειτουργικό (φονξιοναλιστικό) έλεγχο. Επικεντρώνω όθεν την προσοχή μου στη λειτουργία που επιτελεί η γλώσσα μέσα στην κοινωνία, αρχίζοντας από το 1830 μια και η εκάστοτε τύχη του γλωσσικού ζητήματος εξαρτιόταν πάντοτε από το παρελθόν του.

Η πρώτη μου παρατήρηση αναφέρεται σ' αυτή τη βασική διαπίστωση: η γλώσσα αναπτύχθηκε και υπάρχει για να επιτρέπει τη μεταβίβαση μηνυμάτων (πληροφοριών, αιτημάτων, σκέψεων, γνώσεων κ.λπ.) από έναν άνθρωπο σ' έναν άλλο, δηλαδή ήταν ευθύς εξαρχής

ένα φαινόμενο κοινωνικό και σαν τέτοιο ένα βασικό στοιχείο της παιδείας (Kultur) μιας κοινωνίας. Κατ' ακολουθία το γλωσσικό ζήτημα, άσχετα από τις όποιες άλλες παραμέτρους και τα πεδία στα οποία οι πρωταγωνιστές του διεξήγαγαν τους αγώνες των ήταν κατά βάση ένα ζήτημα κοινωνικό που αντιπαρέθετε δυο αντιτιθέμενες αντιλήψεις: μια λαϊκή που ισχυριζόταν ότι η γραπτή γλώσσα δεν θα 'πρεπε να διαφέρει κατά τίποτε από την προφορική όπως αυτή μιλιέται από το λαό και μια ελιτίστικη που ισχυρίζεται ότι η γραπτή γλώσσα πρέπει να γίνεται αντικείμενο ιδιαίτερης επιμέλειας κι επεξεργασίας, ώστε να μη μοιάζει με τον προφορικό λόγο.

Όμως στα 1830 δεν ήταν δυνατόν να υπάρξει δημοτικισμός για κά-

ποιους πολύ απλούς λόγους. Ο πρώτος λόγος είναι ότι για να συσταθεί ένα ελληνικό έθνος, (διότι βεβαίως δεν προϋπήρχε της επανάστασης) θα έπρεπε να μη μιλάει Τουρκικά. Όμως στο Μωριά, το εφалτήριο και βάση του ελληνισμού, η γλώσσα που χρησιμοποιόταν από το λαό ήταν ένα υβρίδιο τουρκοελληνικό, το οποίο φαίνεται αμέσως στις αφηγήσεις των αγωνιστών της παλιγγενεσίας, παρ' όλο που τους βοήθησαν στη σύνταξη διάφοροι «καλαμαράδες» που προσπάθησαν να εξελληνίσουν τα συμφραζόμενα με διάφορες ελληνικούρες. Και δεν μιλάω για μετερίζια, γιουρούσια, δερβένια, γιαταγάνια, μπαϊράκια και τις άλλες λέξεις του κλέφτικου, που έσβησαν σιγά-σιγά με το τέλος του αγώνα· μιλάω για λέξεις της καθημερινής ειρηνικής ζωής, για χαϊρι, χαράμι, χαγιατί, χράμι, χαλάλι, για ντέρτι, σεβντά, για γκέμι και για γκεσέμι. Κι έπειτα δεν ήταν μόνο οι τούρκικες λέξεις· ήτανε και οι σλάβικες γιατί οι Σλάβοι δεν είναι μόνο που κατάργησαν στη Ρούμελη τα φωνήεντα για να φτάσουμε στο «πράζαν τράου» (πειράζει αν τηράω) κατά το Σρμπίγια (Σερβία) αλλ' άφησαν και πλείστες όσες λέξεις: Γχορτσά, γράνα, ίσκα, γκιόσα, γκλάβα, γκλαβανή κ.ο.κ. Τέλος ήταν που σύμφωνα με το σύνταγμα της Επιδαύρου «όσοι αυτόχθονες κάτοικοι της Επικράτειας της Ελλάδος πιστεύουσιν εις Χριστόν, εισίν Έλληνες» δηλαδή οι μισοί Έλληνες ήσαν αλβανόφωνοι Αρβανίτες.

Μετά ήταν το πρόβλημα «γλώσσα, ποιανού ελληνικού λαού» μήπως του μωραϊτικού, επειδή πρόβαλε να αλώσει την κρατική μηχανή; αλλά δεν είναι σωστότερο το μικρασιατικό «δώσε με ένα μήλο»; από το μωραϊτικό «δό μου ένα μήλο». Και τι γίνεται με τα Κυπριακά, με τα Ποντιακά, με τα Βορειοηπειρώτικα, με τα Κρητικά;

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες δεν ήταν δυνατόν να τεθεί ζήτημα δημοτικής, δηλαδή γλώσσας του λαού. Η κατάσταση περιγράφεται θαυμάσια στη «Βαβυλωνία» του Βυζάντιου. Η ελληνική γλώσσα έπρεπε να φτιαχτεί από μιας αρχής μαζί με τη δημιουργία του ελληνικού έθνους. Διότι βέβαια την επανάσταση του 1821 δεν την έκαναν Έλληνες που δεν υπήρχαν τότε, την έκανε μια αντιτουρκική-χριστιανική συμμαχία φυλετικών μικροκοινωνιών όχι καλύτερη από τους Παστούν και τους Χαζάρους ή τους Τούτσι και Χούτου με τα 40 παλληκάρια από τη Λεβαδεία να πάνε να πατήσουνε τη Ντροπολιτσά και να ντουφεκίσουνε τον Πάνο Κολοκοτρώνη κι εκατοντάδες άλλους Μωραϊτες συνέλληνες (;) και με το Ναύαρχο Μιαούλη να βουλιάζει τον ελληνικό στόλο στον Πόρο!!!

Θυμάμαι ένα άρθρο στο οποίο ο Δημοσθένης Κούρτοβιχ διερωτάτο: «Μα αν η σημερινή μας γλώσσα είναι προϊόν «φθοράς» και πληγώνει το εθνικό μας φιλότιμο, τότε ας μας πουν οι νεογλωσσαμύνητες ότι πρέπει να την αντικαταστήσουμε με

την αρχαία...» Αλλ' αυτό που φαίνεται τόσο αδιανόητο στον Δημοσθένη Κούρτοβικ έγινε και με πλήρη επιτυχία στο Ισραήλ, όπου ανέστη και κατέστη επίσημη γλώσσα του κράτους μια γλώσσα τελείως νεκρή και από μακρού χρόνου πεθαμένη, αντικαθιστώντας τις «δημοτικές» λαϊκές γλώσσες Γίντις και Λαντίνο. Όμως αυτό μπορούσε να συμβεί μ' επιτυχία κάτω από τις ειδικές συνθήκες δημιουργίας του κράτους του Ισραήλ και δεν μπορούσε ποτέ να συμβεί στην Ελλάδα.

Αλλά το ν' αμφισβητείται ότι η νεοελληνική γλώσσα υπέστη «φθορά» μου φαίνεται εξωφρενικό, διότι δεν είναι μόνο που χάσαμε το απαρέμφοτο και τη δοτική. Εδώ χάσαμε τη γενική πληθυντικού σε τόσες λέξεις: οι κότες των κοτών (;), οι μάνες των μανάδων (;), οι γαλοπούλες των γαλοπουλών (;), οι γαλότσες των γαλοτσών (;), τα δισάκια των δισακίων (;) οι δουλειές των δουλειών (;), οι δράκες των δρακών (;), οι Μαρίες των Μαριών (;) τα ντολμαδάκια των ντολμαδακίων (;), τα μυγάκια των μυγακιών (;), οι χτίστες των χτιστών (;), οι νυφούλες των νυφουλών (;), οι ξεραϊλες των ξεραϊλών (;), οι ξερόβηχες των ξεροβήχων ή βηχών (;), τα κορμάκια των κορμακίων (;) οι ξεροπόταμοι των ξεροποτάμων ή ποταμών (;) οι ξεσκονίστρες των ξεσκονιστρών (;), οι οξυές των οξυών (;) τα οργανάκια των οργανακίων (;) οι οργές των οργών (;), οι μαγκούρες των μαγκουρών (;), οι πηλάλες των πη-

λαλών (;), οι ρέγκες των ρεγκών (;), οι τζίβες των τζιβών κ.ο.κ. ων ουκ έστιν αριθμός.

Αυτές όμως οι χασούρες στο γλωσσικό επίπεδο, αυτές οι φθορές ήταν μοιραίο να επισυμβούν αφ' ης στιγμής εξέπεσε η κοινωνία στα χρόνια της τουρκοκρατίας στο επίπεδο φυλετικών μικροκοινωνιών.

Δεν μπορούσε λοιπόν να κρατηθεί μια ελληνική γλώσσα, όταν δεν υπήρχαν Έλληνες να την υποβαστάσουν. Και πάλι καλά όσο κρατήθηκε, με το θαυμάσιο δημοτικό τραγούδι. Ευτυχώς λοιπόν που ήρθαν ο Κοραής και οι καθαρευουσιάνοι για να μπορέσουν να φτιάξουν μια γλώσσα, που ν' αντιστοιχεί προς τις λειτουργικές ανάγκες του νεοελληνικού έθνους, όπως διαμορφώθηκε χάρις στην επανάσταση του 1821, κι όπως ανεπτύχθη στη συνέχεια κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, φτιάχνοντας λέξεις κι ανασύροντας λέξεις από τ' αρχαία.

Κι ας έρθουμε τώρα στη δημοτική. Η δημοτική (και το κωμικοτραγικό είναι ότι η λέξη αυτή είναι αρχαΐζουσα, αφού νεοελληνιστί μεταφράζεται και σημαίνει λαϊκή) ήταν και είναι λειτουργικά σωστή στο μέτρο που η γλώσσα πρέπει να εξασφαλίζει τη νοητική επικοινωνία ολόκληρου του λαού. Η δικαιολογία δηλαδή και η δικαίωση της δημοτικής είναι εξωγλωσσική, είναι κοινωνική και συνεπώς η δημοτική προσβέυεται από ανθρώπους που διακατέχονται από δημοκρατικές αντιλήψεις και αρνούνται μια γλώσσα

που προγραμματικά πάει να γίνει απροσπέλαστη στο λαό και να φτιάξει ένα εισέτι παραπάνω στεγανό, ομόλογο προς τον ταξικό διαχωρισμό της κοινωνίας.

Η γλώσσα όμως δεν μπορεί να εκφράσει παρά μόνο τη σκέψη. Συνεπώς ο Έλληνας αγρότης του 1870 δεν είχε λέξεις παρά μόνο γι' αυτά που τον ενδιέφεραν: το πρόβατο, τη λύπη, το πουρνάρι, την ξενιτειά, την αναβροχιά και τα παρόμοια. Όθεν η προσπάθεια του Ψυχάρη δεν ήταν μόνο ουτοπική κι εξαρχής καταδικασμένη σε αποτυχία, αλλά ήταν κι αντιδραστική, προσπαθώντας να φρενάρι την αναπτυσσόμενη ελληνική κοινωνία στο επίπεδο του χωριού. Υπηρεσία προς την ελληνική κοινωνία προσέφεραν όσοι προσπάθησαν να διαμορφώσουν μια γλώσσα ικανή να εκφράσει αιτήματα και σκέψεις πέρα και πάνω απ' το χωριό: ο Κάλβος, ο Ροϊδής, ο Παπαρρηγόπουλος. Η δημοτική δεν ήταν ποτέ η γλώσσα του λαού. Οι δημοτικιστές ήταν μόνο μια ελίτ, μια μειοψηφία αστών και μικροαστών της διασποράς κατά το πλείστον, (Ψυχάρης, Εφταλιώτης, Πάλλης) που για καθημερινή γλώσσα είχαν κάποιαν άλλη κι όχι την ελληνική. Έμοιαζαν κατά τούτο με την επαναστατική αβάν-γκαρντ. Κι όπως ο Λένιν μπορούσε να διαβεβαιώνει ότι την επαναστατική συνείδηση δεν την παράγουν οι προλετάριοι αλλ' ότι θα πρέπει να παραχωθεί στα κεφάλια τους «απ' έξω» έτσι και οι δημοτικιστές μπορούσαν να καταγγέλλουν τις «ελληνικούρες»

της λαϊκής γλώσσας (π.χ. το «στα πέριξ φωτιές να καίνε» του ρεμπέτη) να την ξεχειλώνουν ή να την στριμώχνουν ως άλλοι Προκρούσται, για να την φέρουν στα μέτρα της γραμματικής, του συντακτικού και του λεξικού, που αισθάνονταν την υποχρέωση να φτιάξουν.

Αυτή η ελιτίστικη και προγραμματική προέλευση του δημοτικισμού επέτρεπε στη δημοτική να είναι και κείνη «καθαρεύουσα», να επιζητεί δηλαδή μια καθαρότητα, που δεν είχε η γλώσσα του λαού. Διότι η βασικότερη δυσκολία της δημοτικής προέρχεται απ' αυτήν την ίδια τη γλώσσα του λαού κι από το γεγονός ότι η γλώσσα, η κάθε γλώσσα, δεν είναι κάτι το πρωταρχικό, το αυθύπαρκτο και το αυτάρκες. Όπως η κουβέντα ενός ανθρώπου δεν μπορεί να περιστρέφεται παρά γύρω από τα ενδιαφέροντά του και να μεταβιβάζει τις σκέψεις του και τις γνώσεις του, έτσι και η γλώσσα στο επίπεδο της κοινωνίας δεν μπορεί να κοινωνεί παρά τα ενδιαφέροντα και τις γνώσεις του λαού που τη μιλάει.

Ο ελληνικός λαός, όντας στη συντριπτική πλειοψηφία του ολόκληρο το 19ο αιώνα αγρότες, μικροϊδιοκτήτες ή δουλοπάροικοι, ψαράδες, ξυλοκόποι και χειροτέχνες, διέθετε μια εκπληκτική ποικιλία αποχρώσεων για έννοιες όπως «κατσίκα - κατσίκι - τράγος - γχιόσα - γίδα - γίδι - κατσικάκι - τραγί» κ.ο.κ. αλλά δεν είχε έννοιες και συνεπώς δεν είχε και λέξεις όπως «αντίφαση», «αλληλεπίδραση», «πρωθύστε-

ρος», «εντελέχεια» και τα τοιαύτα. Ακόμη περισσότερο δεν μπορούσε να έχει και δεν είχε έννοιες - λέξεις τεχνικές όπως «προσεπίκληση», «σύμπλοκο», «προένταση», «δεσπόζουσα», «βρογχεκτασία».

Όμως ήδη από το 1900 και πολύ περισσότερο μετά το 1912-13 ο λαός ήταν υποχρεωμένος να έρχεται σε επαφή με την κρατική μηχανή και με μη κρατικούς οργανισμούς όπως οι Τράπεζες, το Πανεπιστήμιο κ.λπ. Επήρε συνεπώς επαφή με την επίσημη καθαρεύουσα γλώσσα και σιγά-σιγά έμαθε και υιοθέτησε λέξεις και εκφράσεις «καθαρεύουσες». Έμαθε για συναλλαγματικές, εξοφλήσεις, δανειοδότηση, ολομέλειες, πρύτανη, υφηγητή. Δηλαδή παρ' όλο που δεν μπορούσε να εθιστεί δομικά στην καθαρεύουσα και στη διαφορετική δομή που εκείνη διαθέτει από τη δημοτική και τη λαϊκή γλώσσα, εντούτοις στο λεξιλόγιο ήταν υποχρεωμένος να συνηθίσει, επειδή αυτό εξέφραζε μια περριρέουσα πραγματικότητα, που ήταν εντελώς διαφορετική από την παραδοσιακή πραγματικότητα του «βουνού και του λόγγου». Εξάλλου σ' αυτόν τον εθισμό προς το λεξιλόγιο της καθαρεύουσας ίσως συνέβαλε και η γλώσσα της Εκκλησίας, στην οποία παλαιόθεν διακόνευαν χιλιάδες παπαδοπαίδια ανά τον ελλαδικό χώρο.

Σιγά-σιγά λοιπόν κι ανεπαισθήτως η διγλωσσία έγινε τριγλωσσία. Είχαμε την «καθαρεύουσα», τη «δημοτική» και τη μπάσταρδη

γλώσσα του λαού. Η διγλωσσία (η τριγλωσσία υποστηρίζω εγώ) ήταν αδύνατο να καταργηθεί ποτέ μια κι έξω. Εκείνο που μπορούσε να γίνει και έγινε, ήταν να κοινωνεί κουτσά στραβά το νοητικό περιεχόμενο των διάφορων κοινωνικών τάξεων της ελληνικής κοινωνίας, έτσι που με την κατάκτηση ενός ελάχιστου κοινής παιδείας, να γίνει κατανοητή και η επίτευξη μιας κατά το μάλλον ή ήττον κοινής γλώσσας, γλώσσας κατ' ανάγκη από τις καταβολές της μπάσταρδης.

Ο δημοτικισμός δεν μπορούσε να «φτιάξει» και να μας παραδώσει πλήρη μια γλώσσα «καθαρή» από προσμείξεις, αταλάντευτη κι ανυποχώρητη στο συντακτικό, τη γραμματική και το λεξικό της σαν κάποιαν εσπεράντο. Εκείνο που έκανε (και ήταν η μεγάλη προσφορά του), ήταν που έφτιαξε μια ραχοκοκκαλιά για να μπορέσει γύρω της να οργανωθεί η καθομιλουμένη, τη ραχοκοκκαλιά, που δεν πρόσφερε η καθαρεύουσα, λόγω απόστασης και αποξένωσης από τη γλώσσα που μιλιόταν.

Κι έτσι φθάσαμε στα 1930 περίπου, με τη χώρα να κατακτά μια μάλλον κοινά αποδεκτή «καθομιλουμένη» που ήταν κράμμα καθαρεύουσας και γλώσσας του λαού, τη γλώσσα που έγραψαν ο Καρυωτάκης, ο Ράντος, ο Εμπειρίκος, ο Εγγονόπουλος, αλλά και οι Μαριδάκης, Τριανταφυλλόπουλος, Μπαλής, και βεβαίως και ο Αττίκ.

Όμως την ίδια εποχή 1930-

1940 το γλωσσικό ζήτημα πήρε μια πολιτική διάσταση άγνωστη ως τα τότε με την υιοθέτηση μιας ακραίας δημοτικής από το Κ.Κ.Ε., μιας ακραίας δημοτικής που συνδέθηκε με τους αγώνες της εργατιάς, δηλαδή του Κ.Κ.Ε. που υπετίθετο ότι εκπροσωπεί την εργατική τάξη. Έτσι, το γλωσσικό ζήτημα έγινε σήμα κατατεθέν και παντιέρα πολιτικής τοποθέτησης. Αν ήσουν ταγμένος με το λαό θα έπρεπε να είσαι και δημοτικιστής, δημοτικιστής σχεδόν μαλλιαρός δηλαδή ακραίος κι ανυποχώρητος. Αν όχι, τότε ήσουν αντιδραστικός και υπέρ της άρχουσας τάξης.

Έμπαινε δηλαδή ένα ζήτημα δημοκρατικότητας. Κι εδώ φτάνουμε σ' ένα κομβικό σημείο: γιατί η σημερινή «μαζική δημοκρατία» (mass democracy) δεν διαφέρει κυρίως από την αρχαιοελληνική επειδή είναι αντιπροσωπευτική και όχι άμεση, αλλά διαφέρει κατά το ότι τα μέλη της αρχαιοελληνικής δημοκρατίας, οι πολίτες, ήταν όμοιοι, ίσοι, σ' ένα κοινό γνωστικό και αισθητικό επίπεδο που ήταν υψηλό. Έτσι εξηγείται το ότι υπερψήφιζαν τα έργα του Αισχύλου ή του Αριστοφάνη κι ανέθεταν την κατασκευή αγαλμάτων στο Φειδία και τον Πραξιτέλη.

Σήμερα όμως στη μαζική δημοκρατία δεν υπάρχει αυτό το επίπεδο. Γι' αυτό η ελληνική τηλεόραση έχει αυτό το χάλι, επειδή λειτουργεί απολύτως δημοκρατικά, κι επειδή οι Έλληνες θεατές δημοκρατικά της ζητούν π.χ. τον Big Br-

othei ή τις δικαστικές εμπλοκές της κ. Τζούλης Μπάρκα. Τώρα γιατί υπάρχει αυτός ο ευτελισμός του λαού, αυτό είναι ένα τεράστιο πρόβλημα, που δεν μπορεί να είναι αντικείμενο του παρόντος άρθρου. Αρκεί να υπογραμμίσουμε ότι η δημοκρατία είναι το καλύτερο απ' όλα τα δυνατά πολιτεύματα, όμως δεν είναι τέλειο και δεν έχει τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα, σ' όλα τα επίπεδα.

Οι Έλληνες λοιπόν, κατά την τελευταία πενήνταετία εστράφησαν μαζικά προς ένα κακέκτυπο «αμερικανικού ονείρου». Παρέμεινε η παραδοσιακή αξία των Ελλήνων για την εκπαίδευση, αλλά μετατοπίστηκε από τη γνώση και την παιδεία στο «χαρτί», ως μέσον για την πραγμάτωση του ονείρου, δηλαδή για την απόκτηση χρημάτων. Το χαρτί δεν υπήρχε υποχρέωση ν' αντικατοπτρίζει γνώσεις, μπορούσε να παρθεί από το Πανεπιστήμιο της Πρίστινα, ή ν' αγοραστεί επί τόπου χάρις στο λάδωμα κάποιου καθηγητή. Συγχρόνως, μεγάλα τμήματα αγροτικού πληθυσμού μετακινήθηκαν προς τις πόλεις. Όμως αυτοί οι άνθρωποι, όσο ήταν αποκλεισμένοι στα χωριά τους δεν είχαν καμιά ανάμιξη στο γλωσσικό ζήτημα. Τώρα που ήρθαν στις πόλεις κι έγιναν εργολάβοι, ταξιτζήδες, θურωροί κ.λπ. ήθελαν η γλώσσα τους να είναι στα μέτρα τους και να μην τους θέτει ζητήματα δυσκολίας, δηλαδή ορθογραφίας, συντακτικού κ.λπ., που όλα αυτά εθεωρούντο «καθαρεύουσα».

Αυτό το δημοκρατικό αίτημα για εύκολη γλώσσα έμελλε να το πραγματοποιήσει ο Ανδρέας Παπανδρέου. Εντάχθηκε μέσα στη γενικότερη πολιτική του αλόγιστων παροχών προς τον ελληνικό λαό (δανείστηκε τουλάχιστον 40 τρισεκατομμύρια δρχ. όχι για να τα φάει, αλλά για να τα μοιράσει στο λαό (στους ψηφοφόρους του) υπό μορφήν επιδοτήσεων, αυξήσεων μισθών, εργολαβιών κ.λπ.) Έτσι, το «αμερικανικό όνειρο» των Νεοελλήνων πήρε σάρκα και οστά. Είμαστε οι καλύτεροι στην Ευρώπη των 15 από άποψη ιδιοκτητηής στέγης [τόσο που θεωρείται ιδιοκατοίκηση α) η κύρια κατοικία, β) η πρώτη δευτερεύουσα —μη εξοχική— και γ) η δεύτερη δευτερεύουσα —εξοχική—] και μένει αφορολόγητο το εισόδημα μέχρι τα 150 τετραγωνικά μέτρα διότι αν εφορολογείτο π.χ. η πρώτη εξοχική, θα έπεφτε η κυβέρνηση αφού οι μισοί Έλληνες διαθέτουν εξοχική κατοικία.

Τα τελευταία χρόνια η «κονομυσία» έχει γίνει ο μέγας στόχος πίσω από τον οποίο τρέχουν οι Νεοέλληνες και η λέξη επιχειρηματίας έχει γίνει συνώνυμο του νονός της νύχτας ή νταβατζής. Και φτάσαμε εδώ που φτάσαμε. Σε έρευνα του ευρωπαϊκού προγράμματος Share το 56% των ερωτηθέντων νέων ηλικίας 15 έως 25 ετών, απαντούν ότι επιθυμούν δουλειά μπάρμαν ή πορτιέρη, το 48% των νεανίδων ότι θέλουν να γίνουν μοντέλα, τηλεπαρουσιάστριες και τα τοιαύτα, ενώ σε σχετική ερώτηση, 36% απαντά ότι επιθυμεί δου-

λειά όπου δεν θα σκέφτεται ιδιαίτερα! (η Καθημερινή 2.12.01)

Και ερωτώ: τι ανάγκη έχουν αυτοί οι νέοι από τη γλώσσα; Τι τους χρειάζεται; Η απάντηση είναι προφανής: Για να μη σκέφτονται ιδιαίτερα, για να σκέφτονται στοιχειωδώς, τους χρειάζονται καμιά πεντακοσαριά λέξεις, ει δυνατόν πολύσημες, όπως το «μαλάκας» που σημαίνει τόσο «φίλος» όσο και «γελοῖος», «παλιάνθρωπος» κ.ο.κ. Τα λέω αυτά για να μην ξεχνάμε να υποβάλλουμε τη γλώσσα «στη βάση» τη αντιστοιχίας της με τη ζωή». Κι αυτή η αντιστοιχία μας βγάζει αμέσως το αποτέλεσμα: Σύμφωνα με μελέτη του ΟΟΣΑ, η Ελλάδα σ' ένα σύνολο 31 χωρών καταλαμβάνει την 25η θέση στη γνώση που έχουν 4.000 μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ηλικίας 15 ετών κατά τα έτη 1999-2000, που συμμετείχαν σε τεστ «δεξιότητας γλώσσας». Αυτή η «αντιστοιχία» νέων που θέλουν να γίνουν μπάρμεν ή πορτιέρηδες προς τη γλώσσα που χρησιμοποιούν, προς τη γλώσσα που χρειάζονται για να εκφραστούν είναι φυσικό να δίνει αυτό το αποτέλεσμα και όχι οι περιπεπλεγμένες δήθεν εξηγήσεις που επικαλούνται οι κρατικοί κ.κ. Κάτσικας και Κασσιωτάκης (Η Καθημερινή 5.12.2001).

Αλλά η έκπτωση της γλώσσας άρχισε πολύ πριν γεννηθούν αυτοί οι νέοι. Άρχισε όταν φτιαχνόταν αυτή η «ξύλινη» γλώσσα των πολιτικών κομμάτων, κινημάτων, οργανώσεων

και πάει λέγοντας. Όταν στα χρόνια 1950-1960 βγήκαν αυτοί οι σπουδαίοι πολιτικοί, δημοσιογράφοι, καθηγητές που σ' ένα τουλάχιστον 80% αδυνατούν να κλίνουν σωστά το ρήμα «άγω» στα δεκάδες παράγωγά του και συνεχώς υποπίπτουν σε «κοτσάνες». Όταν ένας ηλίθιος δικαστής απεφάνθη ότι απορρίπτει αγωγή γραμμένη στην καθαρεύουσα ως γραμμένη σε γλώσσα «ξένη και άγνωστη στο δικαστήριο». Όταν κάποιοι από μας ισχυρίστηκαν ότι στη φράση «ενιστάμενος τώρα ο εναγόμενος παραβιάζει την αρχήν του άνευ επικουρίας δικάζεσθαι» θα έπρεπε για λόγους καθαρότητας να υποκαταστήσουμε το μακαρονοειδές «υποβάλλοντας τώρα ένσταση εκείνος που εναντίον του στρέφεται η αγωγή παραβιάζει την αρχήν που λέει ότι όλες οι ενστάσεις πρέπει να υποβάλλονται κατά την πρώτη συζήτηση», λες και ο άμοιρος νομικής θα καταλάβαινε κάτι περισσότερο αν διάβαζε τα για κείνον αλαμπουρνέζικα «ένσταση, αγωγή, πρώτη συζήτηση» τυλιγμένα με δημοτική.

Δεν πρόκειται λοιπόν να σωθεί η γλώσσα από την κατρακύλα, αν δεν σωθούν πρώτα οι Έλληνες που την μιλάνε από την ευτέλεια στην οποία βολοδέρνουν. Εν πάση περιπτώσει εγώ έχω να συστήσω τα εξής προς ευτυχή επίλυση του γλωσσικού ζητήματος:

1) Όταν η γλώσσα μας είναι μόλις 150 ετών δεν επιτρέπεται να ζητηθεί κανενός είδους καθαρότητα. Ο Μπουαλώ είπε το περίφημο «En-

fin Malherbe vint» αλλά στα 1580 που έπιασε ο Μαλέρμπ να βάλει κανόνες στη γαλλική γλώσσα, αυτή κουβάλαγε ένα παρελθόν τουλάχιστον 500 ετών.

2) Για τον εμπλουτισμό της γλώσσας χρειάζεται ν' αποδεχόμαστε κάθε δάνειο είτε από ξένες γλώσσες αυτούσια όπως: μπικ, μπεκ, σοκ σετ, γκολ, πέναλτι είτε ελληνοποιημένες όπως: μαρσάρω, φορτσάρω, ντεραπάρω, ντουμπλάρω, αρριβάρω, τοστιέρα, φριτζά, μπαλαντζά.

3) Αφού αποδεχόμαστε δάνεια από ξένες γλώσσες, θα είναι ο χειρότερος σχολαστικισμός να μην αποδεχόμαστε δάνεια από την καθαρεύουσα και την αρχαιοελληνική γλώσσα. Έτσι, χωρίς επιφυλάξεις: αιδώς, τεθλασμένη, περιφρέουσα, πεπερασμένος, ολετήρ, θέσεις. Και ν' αποδεχθούμε ότι διαθέτει η «καθομιλούμενη» γλώσσα μας τριτόκλιτα, παρακείμενο και δοτική, προστακτική και απαρέμφατα: Ζήτηω η Ελλάς, απελθέτω απ' εμού το ποτήριον τούτο, έχει λέγειν, θαύμα ιδέσθαι, φερ' ειπείν, τα προς το ζην, δούναι και λαβείν, πάση θυσία, γνωστόν τοις πάσι, δόξα τω θεώ, εν πάση περιπτώσει, εν συγκρίσει, αβρόχοις ποσί κ.ο.κ. ων ουκ έστι τέλος.

Σήμερα κατά κανένα τρόπο δεν πρέπει ο στόχος να είναι κάποιου είδους συνέπεια και καθαρότητα. Σε κανενός ιδανικού το όνομα δεν πρέπει να φτωχύνει η γλώσσα μας: το κριτήριό μας πρέπει να είναι μόνο λειτουργικό: ο λουφές, το ασκέρι, το

μπαχτσίσι, ο μπουνταλάς, μπορεί από τα Τουρκικά στα Ελληνικά να μεταφράζονται μισθός - στρατός - δώρο - ανόητος, όμως ως ελληνοποιημένες λέξεις σημαίνουν κάτι άλλο και είναι λέξεις αναντικατάστατες. Το σλαβικό *Granica* το γερμανικό *Grenze* και το ελληνικό γράνα δεν είναι πια η ίδια έννοια - λέξη. Το εστιατόριο, το σνακ-μπαρ, η ταβέρνα, το κουτούκι, η πιτσερία, η ψησταριά, το φαστφουντάδικο, η ουζερι, δεν είναι εναλλάξιμα: σ' όλα τρώμε, αλλά το καθένα μας πληροφορεί διαφορετικά για το τι θα βρούμε εκεί και συνεπώς είναι πολύτιμο στοιχείο ακριβείας (όχι ακρίβειας) στην πληροφόρηση.

Καμιά αντίρρηση για τα ιδιωματικά της νεολογίας: ο δικός σου, ο κολλητός σου, του τη βγήκε δίχως φλας και τα παρόμοια. Η γλώσσα όμως αυτή, η ιδιωματική, θ' αποκτήσει ενδιαφέρον και βαρύτητα όταν θα μπορέσει να μιλήσει για κάτι γενικότερο από το προσωπικό σεκέτι, για κοινωνία, για πολιτική, για γλώσσα. Οι νέοι μας όμως θα μπο-

ρέσουν να μιλήσουν για κάτι περισσότερο όταν θ' αποκτήσουν ενδιαφέροντα άλλα από το να εποφθαμιούν τη θέση του μπάρμαν ή του πορτιέρη σε κάποιο σκυλάδικο. Και ειρήσθω εν παρόδω (το προτιμώ από το à propos) η λέξη αρωγή δεν είναι συνώνυμη με το «βοήθεια» όπως νομίζουν πολλοί και ο κ. Μπαμπινιώτης στο Λεξικό του. Όπως πολύ σωστά λέει το «Μέγα Λεξικόν όλης της ελληνικής Γλώσσης», η αρωγή στη μεσαιωνική και νεότερη σημασία της σημαίνει «συνδρομή, επικούρησις φιλανθρωπική, περίθαλψις», δηλαδή την αρωγή την παρέχει κάποιος «υπεράνω ιστάμενος» (π.χ. το κράτος, ένας μεγάλος ευεργέτης, κάποιος βιομήχανος) σε κάποιον παρακατιανό, κάποιον φουκαρά, γι' αυτό θα είναι λάθος αν πούμε «ο Κώστας μάζεψε τις ελιές του με την αρωγή του ξαδέλφου του του Γιάννη» ενώ είναι σωστό «ο Κώστας έστειλε το παιδί του στη Γερμανία για εγχείριση με την αρωγή της καπνοβιομηχανίας Ψ».

Θανάσης Αθανασόπουλος - Καλόμαλος*

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο Θανάσης Αθανασόπουλος-Καλόμαλος είναι δικηγόρος και συγγραφέας.